

## VIZIUNE MODERNĂ ÎN OPERA LUI MIRON COSTIN

de Traian CANTEMIR

Importanța lui Miron Costin în evoluția literaturii române constă în faptul că abandonează succesiunea rigidă a datelor informative, coborînd în spațiul larg al unei expuneri de nuanță memorialistică<sup>1</sup>. La modalitatea aceasta nu recurge numai din cauza lipsei de bibliografie străină referitoare la istoria principatelor române, ci și pentru motivul că a fost martor ocular și participant activ la o bună parte a evenimentelor din vremea sa. În consecință putea ușor să-și permită să reconstituie însuși trecutul apropiat, dispersîndu-se de izvoarele altora, chiar dacă acestea ar fi existat. Pe lângă realitatea menționată se adaugă apoi o pregnantă chemare interioară către arta cuvîntului pe care o manifestă atît în proză, cît și în versuri. Ambele forme literare nu le folosește numai în limba maternă, ci și în polonă. Repetarea lor e o dovadă a înaripării poetice spre care tinde scrisul său.

Sigur, structura lucrărilor elaborate nu-i originală. Ea aparține epocii. În Polonia secolului al XVII-lea la modă nu sînt numai cronicile, ci și poemele istorice. Cele din urmă au o frecvență susținută<sup>2</sup>. Ca inspirație, *Istoria în versuri polone despre Țara Moldovei și Munteniei* i se datorește lor. Meritoriu pentru cronicarul moldovean e că le concurează cu succes, impunîndu-se atît prin frumusețea imaginilor, cît și prin calitatea versurilor. În felul dat, Miron Costin intră și în istoria literaturii polone, cu toate că pe locul pe care-l ocupă e minim și e reținut de puține istorii literare.

Prezența lui alături de scriitorii străini reprezintă începutul de punere în practică a ideii literaturii universale, a acelei Weltliteratur pe care o lansează mai tîrziu Goethe<sup>3</sup>. După marele scriitor german, mijloacele prin intermediul cărora bunurile spirituale ale unui popor pot ajunge la cunoștința celorlalte, determinînd o înțelegere mai profundă a particularităților lui sufletești și o apropiere mai palpabilă față de el,

---

1. N. Iorga, *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică*, Editura Librăriei Pavel Suru, București, 1929, p. 242.

2. I. C. Chițimia, *Marii cronicari moldoveni, în Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 407.

3. Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 278—280.

sînt traduceri, lectura operelor în original, critica literară a lucrărilor reprezentative etc. Depășind indicațiile lui Goethe, Miron Costin sugerează o nouă și firească șansă de contact interetnic, cerînd efectuarea unor lucrări care să pornească de la cei care doresc să fie cunoscuți, nu de la cei care vor să se edifice. E cazul *Poemei polone* și a *Cronicii pămîntului Moldovei și Munteniei* scrise pentru țara vecină. Elaborîndu-le, autorul a avut intuiția să țină seama atît de gradul de cultură a celor cărora li se adresează, de poziția lor socială, cît și de interesul pe care-l pot suscita. De aceea, între *Letopisețul Țării Moldovei*, scris pentru uz intern, și *Cronica pămîntului Moldovei și Munteniei*, dedicată polonilor, există diferențieri categorice. La fel între *Poema polonă*, închinată regelui Jan Sobieski, și între amintita *Cronică a pămîntului Moldovei și Munteniei*, elaborată la insistența comisului Poloniei Marek Matczynski.

Dacă în lucrările polone, pe lingă evenimentele istorice intervin și elemente folclorice, cum sînt cele în legătură cu descălicatul lui Dragoș și Negru vodă, iar narațiunea lor are un mers onctuos pentru a face textul mai plăcut, nu același lucru se întîmplă și cu operele redactate de Miron Costin în românește. Ceea ce le caracterizează pe cele din urmă este tensiunea lor critică. Cronicarul nu e întotdeauna mulțumit de situația din țară, de faptele derulate. Defecțiunile surprinse le consemnează fără reticență. În sesizarea lor nu iartă nici pe domnitori. Cel care cade sub incidența penei lui de mai multe ori este Vasile Lupu. Comportarea regretabilă pe care i-o reproșează în primul rînd e că fiind „omu“ ci hire înaltă și împărătească, mai mult decît domnească, visa să-și întindă domnia și asupra Munteniei. Cunoșcîndu-i intențiile, nu-i aprobă expedițiile întreprinse dincolo de Milcov, la Matei Basarab. Nici pe Mihai Viteazul nu-l pune la inimă pentru dorința de unificare a celor trei principate, pentru că nu-i înțelege gestul. Deși e mîndru de originea românilor, consacrîndu-i o întreagă lucrare, totuși practic n-o vede cum s-ar putea realiza. Conservatorismul său e determinat desigur de împrejurările vitrege pe care le trăiește. Flancate de turci, tătari poloni și unguri, principatele române zadarnic ar încerca mutații politice, căci acestea ar putea ușor fi suprimate.

Miron Costin n-are neastîmpărul și persistența lui Dimitrie Cantemir, care a intervenit de nenumărate ori la țarul Rusiei să angajeze război cu turcii și astfel să-și elibereze țara de sub suzeranitate străină și nici viziunea fostului domnitor care considera Imperiul otoman în lichidare. Contradicția dintre scrisul său de cuprins istoric și atitudinea politică adoptată o constituie și faptul că Miron Costin nu prezintă în lucrările sale polone istoria Moldovei separată de cea a Munteniei, ci împreună. Procedînd în felul acesta, subliniază intenția de a scoate „lumii — recte polonilor — la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sîntu lăcuitorii“ celor două principate. Vorbind despre ele, cronicarul dorea să demonstreze nu numai originea comună a românilor, ci și extinderea lor în cuprinsul hotarelor vechii Dacii. Elementele acestea contribuiau atît la stabilirea unor realități incontestabile, cît și la prestigiul pe care-l obținea astfel poporul român în fața străinilor. Deși era conștient de rezultatele pozitive de care va beneficia posteritatea, Mi-

ron Costin rămîne totuși la ideea menținerii statului quo ante în ceea ce privește divizarea politică a românilor.

Dacă atitudinea sa puțin flexibilă pentru un militantism care să urmărească unificarea nu interesează prea mult, ea neavînd influență asupra cursului evenimentelor, în schimb lucrările polone și *De neamul moldovenilor* se impun în mod deosebit. Ele premîng Școala ardeleană și deschid noi drumuri în istoriografia românească. Interesant de observat că deși lucrările enunțate tratează istoria națională fără să facă distincție între principate, cele ale reprezentanților Școlii ardele mai păstrează vechiul sistem și după moartea lui Miron Costin. Samuel Micu, de exemplu, în a sa „*Istoria, lucrurile și întîmplările românilor*” din 1805 include *Istoria domnilor Țării Românești* în tomul al doilea al tratatului „*Istoria domnilor Țării Moldovei* în tomul al treilea, iar evenimentele din Transilvania în cel următor. Datorită acestei repartiții separatiste, personalități istorice, fapte și locuri se repetă în toate trei tomurile. Defectuoasa organizare a materialului cerea impetuos o nouă restructurare. Aceasta nu întîrzie.

Critica întîlnită în *Letopisețul Țării Moldovei* nu rămîne la valențele cunoscute, ci se accentuează și mai mult în *De neamul moldovenilor*. De astă dată ea nu vizează obiective social-politice, ci se deslănțuie cu toată indignarea împotriva falsificatorilor istoriei, Simion Dascălul și Misail Călugărul. Făcînd neamul de ocară, aceștia trebuie să dea socoteală pentru basnele scornite de care s-au făcut vinovați, pentru că „nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic”.

Cu ocazia aceasta Miron Costin își desvăluie nu numai sentimentele adînci pe care le poartă neamul său, ci și pregătirea în domeniul istoriei, utilizarea judicioasă a bibliografiei. Nu acceptă tot ce spun istoricii de peste hotare, pentru că unii dintre ei nu dispun de informații pertinente, alții sînt de rea credință. Ilustrativ în privința din urmă este Iane Zamavschii „care orbu năvălește, zicînd că nu sînt moldovenii nici muntenii din rimleni”. Unor asemenea aserțiuni, Miron Costin le contrapune dovezi peremptorii menite să-i desființeze afirmațiile și imparțialitatea istoriei. Ceea ce i se cere acestei științe e să păstreze adevărul, or cronicarul a căutat întotdeauna să fie în limitele lui, chiar și atunci cînd nu-i convenia. Pe Vasile Lupu îl înfățișează uneori și pozitiv, deși de la acest domn „multă urgie părinții noștri au pătimit, iară dreptatea socotîndu, nu poci scrie într-altu chip”, dacă faptele îi sînt meritorii. Probitatea morală este o particularitate ce-l caracterizează de-a lungul întregii sale opere. La fel și exactitatea informației. Sigur există și greșeli, dar acestea, pentru vremea de atunci, sînt scuzabile. Ținînd seama de bunele lui intenții, rezultă de aici că Miron Costin are despre meșteșugul istoriei o părere deosebită, încercînd s-o onoreze în cel mai înalt grad.

Predilecția pentru istorie n-o manifestă numai în scris, ci și în lectura lucrărilor de asemenea gen. Vorbind de ea, susține că „nu ieste alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decît cetitul cărților”. Îndeletnicirea subliniată a făcut-o pururea cu „dragoste” „pînă la această vîrstă acmu și slăbită”.

Fire predispusă spre meditație, cronicarul moldovean, deși nu-și limitează *Letopisețul* la evenimentele din țară, ci le conectează cu cele externe, totuși nu surprinde în perspectivele evoluției lor nici o scintile de speranță în bine. Dimpotrivă. Pesimismul dezarmat ce-l caracterizează se adâncește și mai mult. Faptul e explicabil, pentru că timpurile de glorie ale Moldovei au apus. Țara a devenit teatru de război între turci și poloni. Cele două partide politice apărute drept urmare a opțiunii boierilor pentru turci sau poloni își disputau întâietatea. Din cauza aceasta multe capete de demnitar cad. Nesiguranța zilelor de mîine dezorganizează întreaga activitate economică internă. Instabilitatea politică a devenit atât de acută, încît într-o perioadă scurtă de numai 66 de ani pe tronul Moldovei se perindă 22 de domnitori<sup>4</sup>. În asemenea situație precară, Miron Costin declară că „vremile de acum nu sînt în putere și nici un sfat nu încap la greu ca acesta, fără de mărturia că iese sosită peirea”. Rezultă de aici că Miron Costin nu vede nici o ieșire din împrejurările nefaste în care se găsește țara, prognosticîndu-i prăbușirea.

Nu e la primul enunț de acest gen. În „Viața lumii” perspectivele sumbre se repetă mereu. Ele nu vizează țara, ci întreg sistemul planetar, subliniind concepția filozofică a cronicarului. Cunosînd-o în esență, peirea la care se referă Miron Costin în *Letopisețul* nu trebuie interpretată ad litteram, ci ca o simplă formulare a nemulțumirii autorului.

Legată de pesimism mai trebuie amintită nostalgia care transpare printre rînduri după vremile de liniște și pace de altă dată, cînd ar fi putut să-și satisfacă pasiunea lecturii și a scrisului. Epocile de stabilitate internă ar fi corespuns apoi firii sale potolite, căci deși a urcat pînă la rangul de vornic, totuși i-au repugnat conflictele armate, intrigile la palat, răzvrătirea mulțimilor rurale.

*Letopisețul* lui Miron Costin conține un bogat evantai de evenimente care permit lectorului să pătrundă în ființa intimă a cronicarului, stabilindu-i apartenența de clasă, opiniile politice, simpatia pentru poloni, altitudinea de la care privește pe cei din jur, caracterul didactic ce-l imprimă povestirilor. Latura moralizatoare n-o reliefează cu ostentație, ci o minuieste discret de așa manieră, încît povața se desprinde singură din conținut ca fructul ajuns la maturitate. Vocația povestirilor face ca întâmplările să fie bine încheiate, să ducă la un final concludiv. Antrenante și proporționate, ele anunță proza din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Personajele incluse în acțiune sînt variate, caracterizîndu-se mai mult prin fapte decît prin portretizări. Portretele, dacă intervin, sînt scurte, sintetice, nedistorsionînd compozițional cu mersul narațiunii. Apar cînd autorul nu dă posibilitatea eroilor să se desfășoare pe larg și să devină cunoscuți înainte de a intra în scenă. Așa procedează cu Matei Basarab, despre care spune că e „omî fericit preste domniile acei țări, nemîndrî, blindu, dreptu, om de țară, harnic la războaie, așa nînfîrî-

4. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 159.

natu și nespăimântat, cît poți să-l asemeni cu marii oșteni ai lumii<sup>4</sup>. Alăturînd portretul lui Matei Basarab de cel al lui Ștefan cel Mare, lucrat de Grigore Ureche, între ele se observă o deosebire netă. Distincția se datorește facturii spirituale a celor doi cronicari, Grigore Ureche fiind mai concentrat în exprimare, mai operativ în enunțarea trăsăturilor caracteristice. Portretul său e parcă tăiat în piatră. Se imprimă ușor în memorie. Cel al lui Miron Costin se caracterizează prin mai multă discursivitate, printr-o comparație care face aluzie la cultura pe care și-a acumulat-o la colegiile umaniste din Polonia. Atunci învață să consulte izvoare străine și să facă citate din lucrările de specialitate. Și tot de atunci păstrează deprinderea de a folosi sintaxă latină și comparații homerice. Cînd se dedă plăcerii de a scrie, își leagă expunerea în ritmicitatea unor hexametri ce amintesc de epopee antice. Pentru exemplificarea jocului de silabe accentuate și neaccentuate e suficient să se reproducă propoziția adversativă din *Predoslovie Letopisețului*: „Iară noi prăvim cumplite vremi pămîntului nostru și nouă” pentru a se observa la ce altitudine ar fi urcat limba cronicarului dacă n-ar fi venit „cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori”. Extrasele operate dispun de o acaparantă contabilitate care le-a favorizat vehicularea peste vremi, ca și versurilor lui Eminescu. Nu sînt singurele care fac parte din patrimoniul spiritual al contemporanilor, căci opera lui Miron Costin abundă în formulări sentențioase și comentarii filozofice. Ele atestă nu numai experiența de viață a cronicarului, bogăția lui de cunoștințe, ci și discreția simulată sub care se ascunde. Deși evită să iasă la suprafață pentru a-și sublinia activitatea pe care a desfășurat-o spre binele neamului, prezența lui se simte totuși ușor în primul rînd în felul cum conduce expunerea memorialistică imprimîndu-i o notă întu-necată de nemulțumire față de situația din țară și de instabilitatea timpurilor cărora le-a căzut el însuși victimă.

## UNE VISION MODERNE DANS L'OEUVRE DE MIRON COSTIN

### Résumé

Le chroniqueur Miron Costin abandonne la succession rigide des informations historiques, optant pour une forme mémorialistique. Cette façon de traiter la question lui permet d'être plus personnel, de enchoississant donner au chronique un caractère de prose littéraire. On observe cette tendance vers littérature, même dans ses oeuvres historiques en vers. Elles n'ont pas été concus seulement en roumain, mais en polonaise aussi. Par leur intermède, Miron Costin a intentionné de présenter à ses voisins aussi l'origine de peuple roumain, que son évolution historique, pour que les liaisons entre les deux pays deviennent plus étroites. En procédant ainsi il anticipait Goethe, qui avait lancé l'idée (l'ainsi-nommé) Weltliteratur, ayant, comme but de contribué à la fraternité des peuples.

C'est toujours Miron Costin qui a le mérite d'avoir écrit l'histoire des roumains en les indusant tous, pas séparé, selon les Principautés. Ces oeuvres ont un caractère critique et éducatif. Elles sont concues dans un esprit moderne, scientifique, en utilisant une bibliographie surprenante pour son époque.